

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Epistolarvm [epistolarum] D. Philippi Melanchthonis Farrago

Melanchthon, Philipp

Basileae, 1565

VD16 -M3220

De Canone

[urn:nbn:de:bsz:31-312770](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-312770)

DE CANONE.

Reuerēdo uiro, eruditione & uirtute pro
stanti, D. Georgio Buchholtzero,
præposito in urbe Arctoa, ami-
co suo,

S. D. Reuerende uir, oro filium Dei Domini
nostrum Iesum Christum, ut gubernet conuentum
uestrum, & tueatur pium consensum in his Ecce-
sijs. Scio magnos tumultus futuros esse: ideo princi-
pes optarim non turbare Ecclesias, quæ alioqui ma-
gno in mœrore sunt & erunt. Si præcipitur uobis
ut Canonē legatis, arbitror multos discessuros esse
ex uestris Ecclesijs. Et profectò sophisticū est, ex-
cusare canonem. Si filius Dei offertur, cur orat tan-
quam pro filio Dei? Sed omitto disputationē. O-
ptarim piè & grauitè precationem ibi recitari, in
qua hæc membra quinque cōtinerentur: Gratiarum
actio pro uniuersis beneficijs Dei: deinde precatio
idonea: tertio uerba precationis: quarto professio
fidei, quòd hanc sumptionem credamus uerè testi-
monium esse, quòd efficiamur membra filij Dei, &
accipiamus beneficia Euangelij: quinto precatio
pro gubernatoribus & alijs. At in canone u-
sitato longè alia dicuntur. Bene uale.

7 Februarij.

Clarif-

Clarissimo & optimo uiro D. Iohanni
 Bugenhagio Pomerano, pastori Eccle-
 siæ Vuirebergensis, amico suo cha-
 rissimo, S. D. *Alindus 534.*

Integram historiam eorum quæ hic hæcenus in
 conuentu acta sunt, petes à D. Doctore Martino.
 Animaduertimus esse crebras & uarias aduersario-
 rum deliberationes. Sed spero Deum eorum confi-
 lia dissipaturū esse. Nondum inchoarunt publicam
 disputationem. Illud coguntur, ut nobis articulos di-
 lutos & sophisticos proponant. Sed iam dissentiūt
 ab Eccianis etiam principum legati, Palatini, Mar-
 chionis Electoris, et Iuliacēsis. hi repudiarūt articu-
 los ab Eccianis compositos. nam ad nos nondū al-
 lati sunt, sed uidi descriptos. Inter omnes Dei benefi-
 cio consensus est. Certatum est acrociter his diebus
 de disputationis exemplis. Nam præsidentes signifi-
 carunt, se non concessuros esse, ut principes nostri
 exempla haberent disputationum. Ita nectuntur ca-
 tene, ut interim alias fraudes struant. Sed orabitis
 Deum, ut Ecclesias nostras & nos seruet & gubey-
 net propter filium suum Iesum Christum liberato-
 rem, qui pro nobis uictima factus est. Bene & sili-
 citer uale, & pro nobis ora. Die 17. Decem-
 bris, Vuormaciæ. 1541.

g 2

Paulus

Paulus i Timoth. 4. Προσέχει τῆ ἀναγωγῆ
σει, τῆ παρακλήσει, τῆ διδα-
σκαλίᾳ.

Multa continentur in hoc breui dicto. Primum præcipit de studio: quare sciamus cogi nos mandato diuino, ut discamus doctrinā à Deo patefactā. Deinde magna consolatio est pijs, cum propter ueritatis studium sustinent ærumnas, scire ideo se impiorum scuitiam subire, quia mandato Dei obediunt, ac discere doctrinam à Deo traditā uoluerint. Id autem mandatum maximè faciendum, & maximè necessarium esse, inde existimari potest. Quia cum singulare & ingens beneficium Dei sit, quò prodiens ex arcana sede patefecit sese, & mirandū decretum de reconciliatione: ingratitude horribilis est, negligere tantum beneficiū, & nolle Deum nos alloquentem audire. Distribuit autem Paulus eruditissimè genera doctrinarum in Ecclesia.

Primum uocat lectionē, & præcipit ut legamus monumēta tradita diuinitus. Geometria & aliæ artes, quæ ex demonstrationibus extruuntur, non discuntur primum lectione: sed in nostra mente principia querimus, & inde demonstraciones texuntur. At promissio reconciliationis & uitæ æternæ non nascitur nobiscum: sed est mirandum decretum, factum in consilio æterni patris, filij & spiritus sancti, & postea promulgatum & traditum patribus

et prophetis, ut literis mandaretur.

Disimilis est igitur hæc doctrina humanis artibus et alijs religionibus. Artes et leges sine literis natura cerni possunt. Sed promissio aliunde tradita est, et mandata literis. Ideo legi necesse est: et Ecclesiæ opus est literis, libris, et studijs literarum. Et cum nominat Paulus lectionem, alligat Ecclesiæ ad hos libros diuinitus traditos. Sequitur consolatio. Postquam ex lectione cognita est promissio, proximum est ut eam nobis ipsis applicemus: agnoscamus Deum, sicut se patefecit: conuertamur ad eum, et intueamur filium nobis missum, et promissionem reconciliationis amplectamur. Hac cretæ consolatione, inuocemus Deum: et confirmati feramus ærumnas, quibus Ecclesiæ onerata est: nec feræ mole miseriarum deficiamus à Deo, sed leniamus nobis dolores agnitione præsentis et auxiliij Dei, et inuocatione et expectatione liberationis.

Hoc secundum membrum, scilicet consolatio, præcipue ad promissionem, et ad applicationem promissionis referatur: et latè patet in tota uita, in omnibus periculis et doloribus.

Tertium membrum nominat doctrinam. Lectio continet non tantum promissionem reconciliationis, etsi ea pars præcipua est: sed etiam legem, exemplam, promissiones rerum necessariorum in præsentia uita, articulos de præsentia Dei, de tribus perso-

ñs, de uoluntate Dei, de filio Dei nato ex uirgine, de Ecclesia, de peccato, de sacramentis, de resurrectione, de uita eterna, de premijs ac poenis eternis. De his rebus, quæ in lectione recitata sunt, redigat pius lector in ordinem, ut artifex, sed ut Dialecticus. Et rectè distributa primum ipse mente comprehendat, postea alijs proponat & illustret, ac præcipuè hanc normam semper in conspectu habeat, uidelicet discriminè legis & promissionis: ac uideat ubi lectio de lege, ubi de promissione concionetur. Ita paucis uerbis Paulus modum discendi tradidit.

Philippus Melancthon
in exilio, 1547.

In causis matrimonialibus iudicandum
& pronuntiandū esse ex scriptis legibus
Iurisconsultorum: ad Georgium
Spalatinum.

Ego & Ionas pronunciauimus de matrimoniali negotio, & secuti sumus iura recepta (nam Iurisconsulti discunt à suis legibus) & putamus his quoque nos debere parère: quia potestatem condendi leges non habemus: & ut haberemus, nondum esse approbatas, usque receptas, nos censeremus. Lutherus editurus est libellum, in quo suam sententiam aperiet de clandestinis desponsationibus. Nos tamen

tamen nō leues rationes mouerunt, cur non uoluerimus à Iurisconsultis dissentire. Primum est ius, quod quaecumq; est, usus comprobat: *ναὸν εἰ νῆς μὲν οὐκ ἔστιν ἀντιθέω*. Deinde N. conscientie tutissimum est, ut ducat. Postremò ad exemplū pertinet, astringi uincula talium promissionum. Nihil nunc uulgarius est, quàm hoc prætèxtu decipere puellas, cum placet alia rescindere, & alligare auctoritatem parentum. Ad hæc puella non uidetur admodū grauata, si nō ducet N. N. ipsa statim se sine ullo incommodo ex hac re expedierit: & suspicor N. non facturum esse, qui auctoritate magistratū nihil mouetur. Id si fiet, libera erit puella. N. certè de sententia nostra queri non poterit: quia ipsius confessio testatur, eum dedisse fidem. Sed si erunt causæ, cur nō putes nostram sententiam sequendam esse, significabis. Fortassis disputari in hoc loco casus possit, de iure sponsalium, quæ rescindi possunt, ut sentiunt nonnulli, cum contracta sunt per futura uerba. Nec uelim hanc *ἐπιείκεια* adhiberi, nisi magnæ causæ sint. Omnino ad exemplum pertinet, hæc uincula non nimium laxare. Vale,

Die tertio Decembris.

2 4

Casus

Casus de quadam muliere, quæ quinde-
cim annos à marito abfuerat, petete ut al-
teri nubere posset. Vir autem alterâ con-
jugem, cum qua octo annos cohabitauit,
duxerat, & pater octo liberorū factus
erat. Ad D. Georgium Spala-
tinum.

S. D. Doctor Ionas misit mihi literas tuas, mi-
Spalatine, ad se scriptas, in quibus est casus matrimo-
nialis, de quo statim cum Luthero colloctus sum:
& utriq; uisum est, non esse cōcedendum isti trans-
fugæ mulieri, ut iterum nubat, præsertim si non ha-
bet testimonium honestè actæ uitæ. Interim mira-
mur te nihil scribere: neq; satis clarè scribere, ut ū
-accuset uirum adulterij commissi, antequam dese-
ruit eū. Sed nisi clarissimas causas suæ discessionis,
& grauissimas attulerit mulier, non est dissoluen-
dum coniugium uiri postea contractum. Ego recur-
ro ad meū dictum, *ναὐτὸν εἶναι ἡγεμονοῦ μὴ ὑπὸν ἑόν.*
Etiā si mulier habeat causam, & autoritate iudicio-
rum separari posset: tamen quia mulier sine autori-
tate magistratus separata est, nullo modo uelim
præseus coniugium dissoluere: neq; uelim concede-
re, ut desertrix mulier iterum nubat, postquam tot
annis absuit, nec ius suum, si quod habuit, repetiuit.
non debet ei prodesse perfidia. Bene uale. Domini-
cæ Esto mihi, anno 1531.

Idem

Idem uisum est Luthero, qui sua manu hæc ad-
scripsit. Salutat te Doctor Martinus Lutherus, e-
tiam inuito & fugiente nuncio.

**Iudicium Philippi Melanchthonis,
de alio casu matrimoniali.**

De N. negocio sic pronunciamus, mulierem de
more citandam esse, secundum consuetudinem Ec-
clesiæ. quod si apparuerit, dicat causam, cur mari-
tum deseruerit, & accuset eum. Sin autem non ap-
paruerit, cum uir habeat bonum testimonium, pro-
nunciatur liber ab illa desertrice: & ipsius conscien-
tiæ permittatur, utrum rursus uelit cōtrahere ma-
trimonium. Causa non habet difficilem controuer-
siam. Die lunæ post Ioannem baptistam, 1531.

D. Ioanni Matheio,

II, 39.

S. D. Non est nouum, abuti homines bonis le-
gibus: quod tamen ne fieret, magistratuū sapientiæ
& seueritate prohiberi debebat. Vides autem infel-
licitatem huius temporis. Nos pronunciamus de
controuersijs matrimoniorum, sine auxilio politici
magistratus: nec possumus punire contumaces. Sed
hæc mala, quantum fieri potest, consilio modere-
mur: quod certè facere studeo. Placet mihi, ut sit
lex, ne ualeant desponsationes reclamantibus paren-
tibus. Sed in politica consuetudine pleræq; leges in-
ueniuntur moderandæ sunt. Ante annum de casu in

g s Frisia

Irista pronūciaui, ubi quidam, cuius etas matura,
 & non sine consilio despondit sibi puellam in fami-
 lia non honesta, quæ existimabat insignem sibi con-
 tumeliā fieri, si facta esset distractio: & causa con-
 tradicendi nulla honesta erat, & iuuenis in senten-
 tia constanter manebat. Ibi contra parentes pronū-
 ciaui, præsertim cum in illis locis magistratus etiam
 sententiam libentius defensurus esset. Sed ubi uo-
 luntas mutata est in sponso aut in sponsa, libenter
 obtempero parentibus reclamantibus, siue causam
 afferant, siue non. Omnino prudentia adhibenda
 est, ut in longum cōsulatur, ne iungantur tales, quo-
 rum animi abhorrent à consuetudine perpetua: si
 mediocris causa est cur fiat disiectio, cum nulla spō-
 salia publicè facta sunt, nec accessit concubitus, re-
 gulas præscribere non possum: quia cōsiderandum
 est iudici, quid sine scandalo fieri possit. Nimis duri
 sunt parentes, si filius, cuius etas matura est, coniu-
 gio despondit sibi aliquā honestam, ubi mutuus est
 amor, & est uoluntatum constantia, tamen recla-
 mant. Læditur enim altera pars in re non leui. Ibi
 magistratus autoritas opem ferre sponso & spon-
 se debebat. Sed negligit eam re magistratus. Quid
 potest uox pastoris? Si requires, plura de hac re scri-
 bam. Sed comprehendi regulis res non po-
 test. Bene uale.

Venerando

Venerando uiro, domino Gregorio pa-
stori Ecclesiæ Dei in Geberfsdorf, a-
mico suo, S. D.

Venerande Domine Gregori: Tua narratio
congruit cum recitatione Nohe, quam mitto, si-
cut scripsit. Et in tergo picturam addidi, unde iudi-
care potestis, an recte intellexerim narrationē. Iu-
re diuino tali gradu non est facta prohibitio coniugij.
Et concedere cōiugium his hominibus potestis,
si expetunt, & sunt honesti homines, præsertim si
iam spōsiones factæ sunt. Bene & feliciter uale, die
25 Iunij, anno 1550.

Venerādo uiro eruditione & uirtute præ-
stanti, Georgio Prætorio, pastori Eccle-
siæ Dei in Geberfsdorf, amico suo,
S. D.

Valde dolendum est, tantam negligentiam &
populi & gubernatorum esse, ut gradus cognatio-
num non considerent in coniugijs cōtrahendis, aut
permittendis. Et irasci Deum incestæ consuetudini,
manifestum est. Narratio tua hæc est: An licebit ui-
ro ducere uxoris sororis filiam. Respōdeo, nequa-
quam licere: quia lex diuina Leuitici 18 prohibet
hunc gradum, ducere uxorē patruī mortui. In tuo
casu gradus idem est. Ibi enim uult nubere uiro ma-
terteræ. Rectius autem erat uos uenire, & coram
sciscitari,

sciscitari, ut negocia melius inquiri possent. Utinam diligentia & disciplina maior esset. Mitto tibi pagellas. De tuo negotio mihi scribito, quale sit, & quid, & unde petas. Significa etiam, an has literas acceperis. Bene uale. Non allocutus est me uir de quo scribis. Die 19 Maij, 1553.

Hanc sequentem adhortationem, & declarationem, præcedentis epistolæ narrationi uenerandus uir **D. Georgius Buchholzer**, præpositus & fidelissimus uerbi Dei propagator in Ecclesia Berlinien si, deq; tota cohorte scholasticorum benem eritus, adiecit, his sequentibus uerbis:

Qui lan pastor contemnens hoc scriptum **D. Philippi**, duxit in uxorem filiam sororis suæ coniugis mortuæ. Sed Deus executor suæ legis, hunc contemptum puniuit. Prima nocte cum ei pro more solito sponsam adducerent, paralyti in dextero latere laborare incepit. Quo deniq; morbo adeo debilitatus est, ut septimo die computando à nuptijs moreretur. Hoc exemplum omnibus sit propositum, ne spreto mandato diuino, temerè ducant uxores contra gradus diuinitus prohibitas.

Casus.

De questione, quam proposuisti, cum persona innocens

innocens, propter alterius personæ adulterium aut desertionem pronüciatur libera, concedendum est innocenti personæ coniugium. Hæc regula certa est, & sine scandalo in nostri cōsistorij legibus scribi potuit. De persona condemnata tantum hoc publicè scribi potuit sine scandalo, quòd magistratus eam punire debeat. Lex Moysi eam occidit. Ideo nostri libri nihil postea de nouo cōiugio ei concedendo loquuntur, quia relinquunt eam tanquam mortuam. Et persona condemnata ius petendi noui coniugij amisit.

Cum autem Magistratus paucos occidit, sæpe in interrogati sumus, quid consilij sit dandum lapsis?

Deliberata res est à Luthero et Pomerano, et sæpe sic responsum: Hortanda est persona rea, ut serio pœnitentiam agat, & siue sit uir, siue mulier, si ætas est grandior, suadendum ut in uiduitate maneat, tanquam lugètes, & pœnam sustinentes. Si autem aut ætas adhuc ualidior est, aut queruntur ipsi se sine periculo non posse in uiduitate esse, si ostendunt signa pœnitentiæ, cõcedendum est eis coniugium: sed nõ in eo loco, ubi uiuit persona innocēs.

Hic casus est similis Mosaico diuortio. Intelligat autem iudex sapiens, in quibus casibus probabili ratione exēpla *intencias* à politica Mosi sumere possit, quam politiam certè Deus probauit. Respondi in pagella, quid Lutherus & Pomeranus sæpe iudicauerim

dicauerint: ac spero te horum sententiam probaturum esse, teq; oro ut rescribas, & an has literas acceperis, & an tibi satisfactum sit de quaestione. Bene uale charissime frater, & rescribe. Die 9 Februarij, anno 1560.

II, 272.

Calva.

Scriptum de eleuatione Sacramenti, D. Philippi Melanchthonis, ad M. Melchiorum lungium, pastorem Calensem in Lusacia, anno 1553.

S. D. Venerande uir, & amice charissime: Scis scriptum esse, Fundamentum aliud ponere nemo potest, praeter id quod positum est, quod est IESVS CHRISTVS. Hanc primam fundamenti doctrinam scis initio propositam esse, & assidue repetendam: quae quidem tantam sapientiam complectitur, ut in hac uita tantum exordia disci possint: postea in aeternitate consideratio erit illustrior. Interea nostram magnam caliginem agnoscamus & deploramus, nec dubito te in fundamenti declaratione assiduum esse.

Quales autem ritus sint Ecclesiarum uestrarum, non satis scio. Sed si congruunt cum Misnicis aut Marchicis, si quid mutaturus esses, deliberare te optarim cum ijs, quibus inspectio uestrarum Ecclesiarum commedata est, praesertim cum recens istuc ueneris. Multorum in nos oculi intenti sunt, & multi patulas aures habent, quae auidè calumnias arripunt.

piunt. Ego quidem nihil sumo iuris in aliena gubernatione, ut scis me alioqui oneratum esse. Sed postquam fecisti in illo ritu eleuandi mutationem, rectius erit, te non restituere morem abolitū. Lutherus hic suo iudicio aboleuit eleuationē, nec retulit rē ad deliberationē communē. Postea uerò cum au-
diret reprehendi se à uicinis, & spargi uarias calūnias, dixit se præcipuē his causis motum esse.

Prior, quia cum opinionem de oblatione Papistica necessariò damnaret, ritum etiam se tollere dicebat, qui stabiliret oblationem. Magnam & arcanam esse oblationem Filij Dei, quæ ab ipso solo facta esset, ingrediente in sanctum sanctorum, & cernente ac sustinente ingentem iram æterni Patris.

Hæc oblatio non fit per alios. Græci duos canones liturgiæ habent, in quibus cum alia sint dissimilia: tamē hoc quoque illis inest, quòd alter nō loquitur de oblatione, alter quasi correctionem addit, *ὅτι εἰς τὸ προσφέρειν, καὶ τὸ προσφέρειν ὅπως*.

Altera Lutheri ratio erat, quòd nolēbat confirmare circumgestionem, in qua fit adoratio extra usum sacramēti. Certissimū est, ritus extra usum institutum non habere rationem sacramēti. De his rationibus potes cogitare. Sed te ualde oro, ne sinas hanc rem in certamen deduci, sed potius discedas. Sin autem te tolerabunt, omīssa mentione huius ritus, doceto populum de fundamento, & de uera adoratione:

adoratione: quarum maximarū rerum cogitatio-
ne singuli nos assiduè exercemus. Quod autem Fi-
lius Dei orat eternū Patrem, ut faciat, ut unum si-
mus in ipso: idem nunc petit, ut nos quoq; ad huius
summi sacerdotis precationem nostros gemitus et
uota adiungamus. Sit etiam in nobis concordie stu-
dium. Ego me ab Ecclesijs harum regionum, qua-
rum extat confessio, exhibita Carolo Imperatori in
conuentu Augustano, anno 1530, nec disiunxi un-
quam, nec disiungam. Bene uale, 1553.

DE TRADITIONIBVS ET CERE-
monijs humanis quædam scripta.

Venerando uiro, &c. D. N. N. docenti E-
uangelium fideliter in urbe Ar-
ctoæ, amico suo,

Buchholzer.

S. D. Venerande uir, et amice charissime. Etsi
quidam, qui se ad populum uenditant tanquam li-
bertatis defensores, clamāt, nos iniuste facere, quod
onerari Ecclesias seruitute sinimus: tamen propter
hæc tribunitia iudicia sentio non relinquendas esse
Ecclesias: teq; et alios multos doctos et bonos ui-
ros statuo rectè facere, quod in statione uestra ma-
netis, et Ecclesias nō deseritis. Hæc ex Suetia et Ar-
gentorato literas accepimus, in quibus significatur,
in multis locis reuocari iam pastores et pios, qui di-
scesserant, ut restarent piæ conciones: et ceremonias

1146